

ЈОВАН ДЕЛИЋ

ЗРЕЛОСТ ЈЕ СВЕ

Иво Андрић нас је учио да обиљежавање значајне годишњице некога писца има смисла ако му се објаве сабрана или изабрана дјела, ако му се посрећи нова књига, или се – предавањима, научним скуповима и критичким монографијама – освијетли његово дјело. Све друго је дневна пјена.

Пјеснику Рајку Петрову Ногу посрећило се све то заједно о седамдесетој годишњици живота: три издавача – „Ободско слово”, „Херцеговина издаваштво” и „Штампар Макарије” – објавила су *Изабрана дела* Рајка Петрова Нога у седам узорно опремљених и уређених књига.

Негдје око пјесниковог рођендана и Светога Василија Острошког и Тврдошког, „Православна реч” из Новог Сада објавила је нову пјесничку књигу Рајка Петрова Нога опомињућег, постапокалиптичног наслова: *Преко ѿејела*.

А нешто раније, о Дучићевим Благовијестима, у Дучићевом милом Требињу, о Дучићевим вечерима поезије, у издању Института за књижевност и уметност из Београда и Дучићевих вечери поезије из Требиња, појавио се репрезентативан зборник радова *Поетика Рајка Петрова Нога* као деветнаеста књига у низу „Поетичка истраживања” на пројекту Института за књижевност и уметност који истражује поетике српских пјесника двадесетого вијека.

Зрелосћ је све, рећи ће Ного, мислећи и на Шекспира, у наслову и у поенти своје истоимене пјесме, али је још љепши и значењски вишезначнији, Ногоу ближи, први стих друге строфе:

Зрелосћ је смрт̄ која с̄јава.

Доиста је у том знаку рана и позна зрелост Рајка Петрова Нога.

Сирочад рано и брзо дозријевају на родитељској смрти, па та смрт, те смрти, спавају и буде се у Ноговим стиховима:

*Имали смо колибу у колиби нож
(...)
Пуце вјеџар ледени кроз шац и роџож
На њоду је мајка а у мајци нож
(...)
Под земљицом Пеџар на небу му дом
Нас ће чуваџ вјеџар и њоочим ѓром.*

Ного се већ дјететом увјерио у истинитост и чулну провјерљивост својих будућих стихова – у блискост дјетета и смрти; у гилгамешовску истинитост њихову – прије него што је могао и слутити да постоји *Еџ о Гилџамешу*:

Неџробуђени у дјеџеџу чамују њиџци смрџи.

„У густој успаванци на изворима Лете”, док га „лиже / бео језичак смрти” и „док пахуљице лете”, настао је један од најстрашнијих катрена наше новије лирике којим се изражава празнина свога тијела и осјећање подвојености имена и тијела; осјећање дубоке празнине, отуђености себе од свога имена, себе од себе, од свога празног и болесног тијела, док свијест у врућици лагано трне и своди се на танак зрак:

*Све чеџће бива џако у мени нема мене
И џразан бунар џела одјекује ми џуђе,
Ја џаџнем своје име а оно у ме блене
Не џознаје ме ваљда џа неће да уђе.*

Сироче ће се у требињском или невесињском сиротишту – *Невесџе – сиџе – иџе* – већ дјететом сусрести са смрћу другог сирочета, дјечака, одмах у соби до себе:

*У дому, до мене, у соби број девеџ
Кревеџ број девеџ џресџао да диџе
(...)
Умоџан у џрљав чарџав,
Крај меџле и лавора лијеџа џлава
До ноџу боџа. (...)*

И то се зове Ногова „Успаванка”. Отуда и стих:

Наше се усїаванке ко їужбалице чују.

Или као тужбалице и лирске молитве заједно, да се спомене-мо најлирскије молитве у српској поезији, како је Ногову пјесму „Нек пада снијег, Господе” оцијенио Иван В. Лалић, несумњиво дух највеће компетенције у овој области:

*Нек їада снијеџ Господе
Из сјећања їо очима
Сїаваїше шумске јаџоде
Све моје с вама їочима.*

У три осмерачка катренчића стала је та наша најлирскија и најједноставнија пјесма молитва у којој је Ного остварио Раичковићев оксиморонски пјеснички идеал савршене сложене једноставности, како га је лапидарно описао Никола Милошевић.

Пјесник је ходајући кенотаф својих најближих, који немају гроба ни биљега; самосвјесни кенотаф који говори стихове враћајући се кући „по жеравицу речи”:

Твој гроб сам кога немаш шїио шобоће и звечи.

Ледена кошуља и їлавичасїа кошуљица снеџа провлачи се кроз Ногово пјесништво као успомена на једну граничну ситуацију – на смрзавање у дјетињству – све до „Невесинског иконостаса”, када ће је Ного видјети на погинулом јединку, војнику чији лик свијетли на зиду, иконостасу погинулих јединака.

У чему је тајна ране Ногове зрелости? Има ли – а видимо да има – то пјевање о свом „случају” и своју универзалну димензију?

Све су то сами универзални архетипови о којима Ного пјева, преломљени кроз лични доживљај и свој „случај”: архетип увијек универзалног дјетињства, архетип мајке, оца, куће, разореног дома, архетип сирочета изложеног злу и добру. И, наравно, рано искуство смрти, родитељске и дјечје. Отуда та изворна снага Ногове „личне” поезије; та њена двострукост: пјевање о свом првом и примордијалном болу који нас се дубоко тиче, јер преко архетипа живи у нама; јер је то и наш, људски, универзални бол.

Цио лирски спјев *Не їикај у ме* јесте једно вишегласје мртвих. Опјевајући стећке и преносећи симболе са њих у стихове, Ного у тим гробовима налази свој лирски ослонац у традицији и брани ту традицију од отимачиње и освајања. Зато је за похвалу овом издању Ногових *Изабраних дела* што се на омотима књига налазе стилизовани крстолики мотиви са стећака. Ного се пола стољећа

на дневној сцени бори за те симболе. Том књигом – *Не ѿикај у ме*
– Ного се сврстао међу пјеснике културе.

Због свега реченог се Ногов стих:

Стих је шћио и ѿлајино боланом дојчину

прима као животно и пјесничко искуство. Стиховима се, као умирући Дојчин платном, утежу пјесничке речи:

Да се наше сѿаре речи не размину.

А Дојчин је јунак који се бори с душом, коме сестра утеже кости да се не размину, како би полумртав успио да одбрани град Солун и своју част. Дојчин је, како га пјесник види, „утегнути мртав“:

*Ту још увек има оноџ чеџа није
Ушеџнуѿи мрѿвац ѿу може да сања.*

Ногова дозрела метафорика смрти прешла је, ево, у сферу метапоетског.

Ногу су се посрећиле многе изузетне пјесничке слике, метафоре и поређења. Истаћи ћемо само два стиха у којима су јутро, односно ноћ, поређени са шапом звијери:

*А јуѿро босо ко ѿиџрова шайа
(...)
Ноћи мека шайо звери ѿриѿајене.*

Ного је пјесник „вере очајника“. Давно је написао пјесму с овим насловом, а у њој су ова два, помало затурена, а тако неопходна и дубока стиха, срочена као питање:

*Је ли љубав оно шћио из сунца сија
Кад и ѿоследње се уѿочишћие сруши?*

Њему се онда природно посрећило онај стих који се данас доживљава као да је из главе „цијела народа“:

Није све ѿројало кад ѿројало све је.

Такав стих је могао казати и својим именом овјерити само пјесник дубоке зрелости и дубоко трагичног осјећања свијета.

Такви стихови настају пошто се дотакне дно и воде у унамуновску „луду наду”.

Ного је дао свој допринос српском стиху и ритму, српској версификацији. Он је створио један тип чланковитог стиха који нијесмо срели у српској поезији проширивши стихотворне моћи српског језика. Утолико је боље што је тај тип стиха зазвонио у двјема изванредним пјесмама. Ријеч је о пјесмама „Зрело жито Виллов доле босиоче плави” и „Тропар у два гласа” и о чланковитом четрнаестерцу – 4+4+6:

*Зрело жӣто // вилов доле // босиоче ѿлави
(...)
Тија мајко // над узџлављем // Шира од небеса.*

Пажњу завређује и један тип дванаестерца, састављеног од седмосложног и петосложног одсјечка, при чему овај први има слабу цезуру послије четвртог слога:

*Два су ћука: ѿулила // оба невољна
Две ће моме: осѿаѿи // обе без дома.*

Ријеч је, дакле, о пјеснику који размиче могућности српскога стиха и језика; који отвара нове ритмотворне могућности српскога стиха и језика; који отвара нове ритмотворне могућности градећи нови тип стиха.

Ова *Изабрана дела* представљају Рајка Петрова Нога и као прозног писца, односно као мајстора поетске прозе. Таква проза је *Јечам и калопер*, коју ми сматрамо изванредним лирским поетским романом. То је роман о породици – о оцу, мајци, сирочади и дому кога нема. Роман и његова поезија се међусобно освјетљавају и на необичан начин допуњавају. Он у подтексту има велики поетски роман америчког писца Томаса Вулфа: *Погледај дом свој, анђеле*. А близак је и прози Бориса Пастернака и Данила Киша:

...Пјевао си да нож затрпаш.

Од тада си расцијепљен на онога који пати и овога који се сјећа. И са ивице сјећања ово чупа. И не би ли се нашао, изгубљен.

(...)

Жути се Пешов до. У долу шушти јечам. У јечму црвене булке.

Око куће невен и калопер. У кући суви босиок за гредама.

О изгубљени, и ветром оплакивани, душе, врати се.

У јечам и калопер сјећања.

Књига *Зайици ѿо*, Рајко јесте књига изванредних, понекад врхунских портрета, између којих издвајамо портрет Ђамила Сијарића као изузетно остварење. Лична и књижевна породица заокружују један свијет присности.

У другој књизи прозе је Ногов „ремоар” *С мене на ушћиај*, књига у основи о човјековим непочинствима, међу којима је непочинство космичких размјера бомбардовање Србије. На њеном почетку и у њеној поенти налазе се реченице:

Ај, колико си непочинстава починио, човече. Како си се раскошно обрукао.

Други дио књиге су Ногове бесједе, скинуте с рачвастог језика. Ного је дух побуне и непристајања. Онај ко је у лирској расправи са Господом, онај ко пред Недреманим Оком води архетипски старозавјетски Јовов дијалог покушавајући да пробуди Створитеља из дремежа у одсудним тренуцима српске историје, нужно је у расколу и размирицама са човјеком који се раскошно обрукао.

Много је болног и драматичног, много свједочења о ужасима у дјвјема Ноговим књигама прозе.

Ногова есејистика, књижевна критика и наука о књижевности јесте Ногов говор о поезији, а сваки пјесников говор о поезији јесте и говор о властитој поезији и поетици. Чак и онда када пјесник цитира другог. Тако је чак и са Ноговом књигом о Скендеру Куленовићу: ту је, између осталог, ријеч и о сонету; о могућностима дугог стиха у сонету и његовим ограничењима. А говор о Скендеру Куленовићу и о сонету увијек призива и Стевана Раичковића, који је, иако млађи, судбински преломно утицао на Куленовићев повратак сонету и који је био у много чему оријентир Рајку Петрову Ногу – само су мајка и Раичковић на земљи пандан сунцу на небу у Ноговој поезији:

*Да знамо да се не да – ѿад закричао је ѿшћић
С неба ѓа сунце ѓледа са земље Раичковић.*

Зато ћемо ово излагање завршити онако како је Рајко Петров Ного отворио за сада своју најновију књигу: *Преко ѿејела*; цитатом из поетског романа Рајнера Марије Рилкеа *Зайиси Малѿеа Лаури-са Бриѓса*:

Писао сам стихове. Ах, али стиховима толико мало постижемо кад их пишемо рано. Требало би чекати и скупљати сласт целог свог живота, и то по могућности дугог живота, па бисмо онда,

сасвим при крају, можда били кадри да напишемо десет редака који су добри. (...)

Треба се моћи сећати (...). Треба имати успомене.

Кестенови су у Улици дивљих кестенова – у Бемовој улици – у *Раним јадима* Данила Киша, посјечени и нестали јер нису имали способност сјећања; јер нису имали успомене.

Дакле, зрелост је све.

Ових седам Ногових књига *Изабраних дела* доживљавамо као седам крстина зрелог жита из Виловога дола које миришу на јечам, калопер и суви босиок.

*Зрело жићо, Вилон доле, босиоче љави.**

* Реч приликом представљања *Изабраних дела* Рајка Петрова Нога, у Свечаној сали Скупштине града Београда, 23. октобра 2015. године.